

MALİYYƏ AKTİVLƏRİ, O CÜMLƏDƏN KRİPTOVALYUTALARIN QANUNSUZ DÖVRİYYƏSİNİN CİNAYƏT-HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

Açar sözlər: maliyyə aktivləri, kriptovalyuta, blokçeyn-texnologiyası, bitkoin, müqayisəli-hüquqi təhlil, risklər, qanunsuz dövriyyə, cinayət-hüquqi aspektlər

Keywords: financial assets, cryptocurrency, blockchain technology, bitcoin, comparative legal analysis, risks, illegal trade, criminal legal aspects

Anahtar kelimələr: finansal varlıqlar, kripto para, blok zinciri texnologisi, bitcoin, karşılaştırmalı hukuki analiz, riskler, yasadışı ticaret, cezai hukuki yönler

Məlum olduğu kimi, müasir dünyada rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı, ictimai həyatın bütün sahələrinə informasiya-telekommunikasiya texnologiyalarının, İnternet və digər şəbəkələrin geniş tətbiqi “Rəqəmsal iqtisadiyyat”, “rəqəmsal maliyyə aktivləri”, “blokçeyn texnologiyalar”, “kriptovalyuta”, “bitkoinlər” və “süni intellekt” kimi terminləri həyatımızın bir parçasına çevirir, həmçinin dövlətin və cəmiyyətin inkişafı parametrlərində, sosial-iqtisadi və hüquqi münasibətlərin inkişafı istiqamətində də əhəmiyyətli dəyişikliklərin baş verməsini şərtləndirir.

XX əsrin sonu və XXI əsrin başlanğıcı ictimai həyatda, o cümlədən müasir insanın gündəlik həyatında yeni elmi-texniki və texnoloji nailiyyətlərlə bilavasitə bağlı olan ciddi dəyişikliklər baş vermiş, rəqəmsal texnologiyalar insanlar arasında ünsiyyətin qurulmasının, malların və xidmətlərin əldə edilməsinin, asudə vaxtın təşkilinin, əmək funksiyalarının həyata keçirilməsinin xarakterinə və üsullarına ciddi təsir göstərmişdir. Məhz rəqəmsal texnologiyalar hesabına müasir insanın praktiki olaraq həyatının bütün tərəfləri keyfiyyət dəyişikliklərinə məruz qalmış, informasiya texnologiyaları, informasiya-telekommunikasiya şəbəkələri, o cümlədən də internet müasir cəmiyyət həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir [24, s.16]. L.M.Borşun

qeyd etdiyi kimi, prinsipcə yeni, innovativ texnoloji ideyalar, rəqəmsal iqtisadiyyat gündəlik həyatımızı köklü surətdə dəyişdirmişdir [9, s.73-77]. V.A.Perov ictimai həyatda baş verən bu dəyişikliklərin insanlar arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin keyfiyyətə dəyişməsinə səbəb olduğunu, ünsiyyət və əlaqələrin, bilavasitə maliyyə hesablaşmalarının da çox zaman xüsusi kompüter proqramları ilə təchiz olunmuş rəqəmsal texniki və texnoloji vasitələrin köməyi ilə həyata keçirildiyini qeyd edərək yazır ki, cəmiyyət həyatına integrasiya olunmuş rəqəmsal texnologiyalar, rəqəmsal maliyyə aktivləri, o cümlədən kriptovalyuta yeni rəqəmsal reallıqdan danışmağa əsas verir. Bu reallıq cəmiyyətin və hər bir konkret insanın həyatına təsir göstərməklə yanaşı, həm də bizim indiyə qədər vərdiş etdiyimiz maddi aləmi də dəyişdirmişdir. İstifadə olunan müasir rəqəmsal texnologiyalar insana, onun idrak tərzinə, maddi rifahına, malların, həmçinin xidmətlərin və işlərin əldə edilməsi və dəyərinin ödənilməsinin innovativ üsullarının yaranmasına və genişlənməsinə gətirmişdir [24, s.17]. G.Cəfərlinin qeyd etdiyi kimi, bu gün virtual transfer edilən elektron ödəmə şəbəkəsinə aid olan, “kriptovalyuta” adlandırılan virtual pulu məhz maliyyə sistemində innovativ elektron ödəniş vasitəsi hesab etmək olar [2, s.5].

Kriptovalyutanın yaranma tarixi də maraqlıdır. Belə ki, 2008-ci ilin 31 oktyabrında, yəni dünyada

maliyyə böhranı başladıqdan bir ay sonra, Satoşi Nakamoto ləqəbli şəxs və ya şəxslər qrupu “Bitkoin: bir rəngli elektron ödəniş sistemi” adı altında texniki sənədi (white paper) nəşr etdirmişdir. Doqquz səhifədən ibarət olan sənəddə bu ödəniş sisteminin iş prinsipi təsvir edilmişdir. İlk kriptovalyuta şəbəkəsi isə faktiki olaraq üç aydan sonra işə düşmüşdür. Məhz üç aydan sonra S.Nakamota Helsinkidə kiçik bir serverdə kriptovalyutanın blokçeynində ilk tranzaksiyalar blokunu əldə etmişdir. Qeyd edək ki bu dövrdə mayninqin (mayninq - yeni kriptovalyuta sikkələrinin (tokenlərinin) yaradılması və dövriyyəyə buraxılması prosesidir) o qədər də mürəkkəb olmaması adi kompüterlərdə rəqəmsal sikkələri əldə etməyə imkan verirdi. 2009-cu ilin 5 oktyabrında isə bitkoin artıq New Liberty Standart birjasında peyda olmuş, 1 dollara 1309 rəqəmsal sikkə əldə edilmişdir. Hazırda bu sayda bitkoinin dəyəri milyonlarla ABŞ dolları ilə ölçülür.

Rəqəmsal valyuta növü olan kriptovalyuta (“Kripto” – “kryptos” sözündən yaranaraq, yunan dilindən tərcümədə “gizli” deməkdir) [2, s.5], mahiyyət etibarilə riyazi koddur və öz-özlüyündə dəyər kəsb etmir, təbiəti qeyri-maddidir, onun emissiyası mərkəzləşdirilməmişdir, yəni kriptovalyutanı buraxan hər hansı bir dövlət və ya özəl bank yoxdur. Kriptovalyuta blokçeyn adlanan texnologiya əsasında işləyir, ən geniş yayılmış kriptovalyuta növü isə bitkoinidir.

Beləliklə, deyə bilərik ki, fiziki və hüquqi şəxslər arasında mallara və xidmətlərə görə ödənişlərin aparılması prosesini əhəmiyyətli dərəcədə sadələşdirmək, investisiya fəaliyyətinin şəffaflığını təmin etmək, habelə digər məqsədlərlə rəqəmsal texnologiyalardan istifadə etməyə istiqamətlənən səylər son nəticədə yeni maliyyə alətinin yaranmasına gətirmişdir. Belə maliyyə aləti qismində isə proqram təminatının köməyi ilə avtomatik olaraq generasiya və idarə olunan, riyazi prinsiplərə əsaslanan, mərkəzləşdirilməmiş qaydada konvertasiya olunan, mahiyyət etibarilə rəqəmsal valyuta olan kriptovalyuta çıxış etmişdir. Kriptovalyutanın tətbiqi ilə paralel dünyanın ən populyar kriptovalyutası olan bitkoinin blokçeyn texnologiyası da geniş

yayılmağa başlamışdır [17, s.128]. D.Efanov və P.Roşin hesab edirlər ki, hazırda blokçeyn İnternetdən sonra ən böyük kəşflərdən biri hesab olunur [4, s.116-121].

Blokçeyn bütün əməliyyatların kompüter şəbəkəsi üzərindən qeydə alındığı mərkəzləşdirilməmiş və paylanmış bir reyestrdir. Hər bir əməliyyat “blok”a əlavə olunur və əvvəlki blok ilə əlaqələndirilir, bununla da, bir “blok zənciri” yaranır. Bu texnologiya kripto sistemlərin əsas aspekti kimi çıxış edir. “Token” blokçeyn üzərində yaradılan və idarə olunan rəqəmsal aktivdir. Tokenlər adətən mövcud blokçeynlər üzərində qurulur. Tokenlər müxtəlif aktivləri, o cümlədən, dünyada mövcud olan fiziki əşyaları təmsil etmək, xidmətlərə çıxış əldə etmək, mərkəzləşdirilməmiş qurumlarda səsvermə və ya kütləvi maliyyələşdirmədə iştirak etmək kimi müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edilə bilər [1].

Qeyd edək ki, “kriptovalyuta” (virtual valyuta) və “elektron pullar” müəyyən ümumi cəhətlərə malik olsalar da, fərqli anlayışlardır. G.Cəfərlinin düzgün qeyd etdiyi kimi, “kriptopulun elektron puldan fərqi ondan ibarətdir ki, elektron pul, ilk növbədə bank vasitəsilə elektron hesaba köçürülməklə yaranır, yəni bu pulun fiziki formadan elektron formaya keçməsi hesab edilir. Kriptovalyuta isə birbaşa yaradılan, heç bir maliyyə-kredit, bank sistemi və ya dövlət ilə bağlılığı, fiziki dəyəri olmayan, habelə istifadəçilərinin tələb-təklifi ilə dəyər qazanan, kriptoqrafik əlamətinə görə saxtalaşdırılmadan qorunan, eləcə də rəqəmsal qaydada mübadilə olunan virtual pul vahididir” [2, s.5].

Kriptovalyutanı elektron pullardan fərqləndirən başlıca cəhət maliyyə əməliyyatlarının eyniləşdirilməməsi, onların anonimliyidir. Bundan başqa, daha bir fərqli cəhət mayninqi, yəni paylaşdırıcı platformanın dəstəklənməsi və müxtəlif kriptovalyutalarda emitə olunmuş valyuta və komissiya yığımları formasında mükafat almaq imkanı ilə yeni blokların yaradılması üzrə fəaliyyəti nəzərdə tutan emissiya üsuludur. Kriptovalyutanın emitentinin dövlətin nəzarəti altında olmaması, yəni emissiyanın mərkəzləşdirilməmiş şəkildə həyata

keçirilməsi də göstərilməlidir. S.V.İvantsev və digərlərinin qeyd etdikləri kimi, hazırda rəqəmsal maliyyə aktivlərinin, o cümlədən kriptovalyutanın populyarlığı paylaşıdırılmış reyestlər texnologiyasının bir sıra iqtisadi- texniki keyfiyyət və xüsusiyyətləri ilə şərtlənmişdir:

- aparılmış əməliyyatların (tranzaksiyaların) geriçədməzliyi;

- serverlərdə məlumatların mərkəzləşdirilmiş saxlanmasıdan imtina edilməsi və nəticə kimi məlumatlara müdaxilə edilmə riskinin minimallığı;

- smart-müqavilələrin vasitəçilər olmadan bilavasitə tərəflər arasında bağlanmağın mümkünlüyü;

- sistemin 24/7 rejmində işləməsi və tranzaksiyaların qiymətinin aşağı olmaması və s. [20, s.86].

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, müasir dünyada kriptovalyutanın dövriyyəsi getdikcə genişlənməkdədir, bu qaçılmaz və geridönməz prosesdir. XXI əsrin bu maliyyə alətinin cəlbədiciliyi və nəticə kimi artmaqda olan məşhurluğu izah ediləndir – kriptovalyuta istifadə üçün rahatdır, tranzaksiyalar yaxşı müdafiə olunur, onlar haqqında məlumatlar isə, ilk növbədə dövlət tərəfindən nəzarət nöqtəyindən yüksək anonimlik səviyyəsi ilə təmin olunmuşdur [27, s.122].

Lakin yeni texnologiyaların bu və digər üstünlükləri istər blokçeynin özünün, istərsə də onun məhsullarının hüquqi statusunun müəyyən olunmaması səbəbindən tam həcmdə qiymətləndirilmir. Hüquqi vakuum isə onlardan istifadə risklərinin artmasına, nəhəng maliyyə və istehsalat strukturlarının bu texnologiyayı özlərinin biznes proseslərinə tətbiq etmək arzusunda olmamalarına gətirir [3, s.171-192].

Qeyd edək ki, hazırda kriptovalyuta ilə bağlı vahid bir yanaşma formalaşmamışdır. Məsələn, A.O.Qrossman və A.V. Petrov hesab edirlər ki, kriptovalyuta yeni tip rəqəmsal puldur [13, s.62]. Eyni mövqedən çıxış edən D.S.Vaxruşev və O.V.Celezov yazırlar ki, elektron pullar xüsusi növ kimi kriptovalyutanın emissiyası və dövriyyəsi mərkəzləşdirilməmiş mexanizminə əsaslanan, kriptografik müdafiə metodları

əsasında qurulan mürəkkəb informasiya-texnoloji prosedurlar sistemindən ibarətdir [11, s.5]. V.A.Perov kriptovalyuta olaraq riyazi kod və kriptografik elementlərdən istifadə olunan informasiya infrastrukturunun subyektlərinin qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyətinin başa düşüldüyünü qeyd edir. Müəllif kriptovalyutanı rəqəmsal valyutanın bir növü kimi, yəni dövriyyədə informasiya sistemi qismində çıxış edən elektron ödəniş vasitəsinin xüsusi növü kimi nəzərdən keçirir [24, s.11].

Cinayət hüququ nəzəriyyəsində də kriptovalyutanın bir sıra anlayışları təklif olunmuşdur. Məsələn, İ.İ.Kuçerov kriptovalyutanı müasir alternativ ödəniş sistemlərinin tərkib elementi [22, s.3-8], A.İ.Savelyev isə kriptovalyutanı elektron mübadilə vasitələrinin bir növü kimi qiymətləndirir [28, s.489-491]. Hesab edirik ki, kriptovalyutanın daha dəqiq anlayışı M.M.Dolqiyeva tərəfindən formulə edilmişdir. Müəllifin fikrincə, kriptovalyuta – istifadəsi və dövriyyəsi paylaşıdırılmış reyestr texnologiyası (blokçeyn-texnologiya) bazasında həyata keçirilən və kriptografik metodlar əsasında yaradılmış rəqəmsal əmlakdır [17, s.137]. Hərfi mənada isə kriptovalyuta riyazi hesablamaların köməyi ilə kompüter tərəfindən generasiya olunan koddur.

Müqayisəli-hüquqi təhlil göstərir ki, müxtəlif ölkələrdə rəqəmsal maliyyə aktivlərinin dövriyyəsinin hüquqi tənzimlənməsi məsələsinə mövcud olan yanaşmalar müxtəlifdir.

Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, İsveçrə və sair kimi ölkələrdə elektron maliyyə aktivlərinin, o cümlədən kriptovalyutanın hüquqi statusu, onun dövriyyəsi qanunvericilik səviyyəsində təsbit olunmasa da, elektron aktivlərdən istifadə ilə bağlı ictimai münasibətlər bu və ya digər dərəcədə mövcuddur. Belə ölkələr kriptovalyutadan istifadəsi üzrə əməliyyatları nəzarət altında saxlamaq imkanlarına malik olmadığından onların dövriyyəsi artmaqda və buna paralel olaraq müxtəlif dələduzluq və digər qanunazidd sxemlər yaranmaqdadır [8, s.24-28].

Banqladeş, Vyetnam, Misir, Tailand, Pakistan, Əlcəzair, Mərakeş, İndoneziya və sair kimi ölkələr öz ərazilərində kriptovalyutadan istifadəni və

onun dövriyyəsini qadağan etmişdir. Bu ölkələrdə kriptovalyutanın qanunsuz dövriyyəsini həyata keçirən şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilirlər. Ekvadorda dövlət tərəfindən buraxılan kriptovalyutadan başqa, istənilən digər rəqəmsal aktivlərin dövriyyəsi qadağan olunmuş və bununla bağlı xüsusi normativ-hüquqi aktlar qəbul edilmişdir. Bitkoinlə bağlı sövdələşmələr Vyetnam, İslandiya, Banqladeş və Taylanda qanunsuz hesab edilir. Qətər və Bəhreində isə bu məsələyə bir qədər fərqli yanaşılır. Belə ki, bu ölkələrdə yerli səviyyədə öz vətəndaşlarına kriptovalyuta ilə bağlı hər hansı bir fəaliyyətlə məşğul olmaq qadağan olunsada, ölkə sərhədlərindən kənarda vətəndaşlarına kriptovalyuta bazarlarında iştirak etməyə icazə verilir.

İran, Litva, Çin, Kolumbiya və digərləri müəyyən qadağalar yolunu tutaraq, valyuta vəsaitlərinin ölkədən çıxarılması risklərini minimuma endirməyə, cinayətkar gəlirlərin yuyulması ilə bağlı iqtisadiyyat üçün neqativ nəticələri azaltmağa, milli valyutanın dəyərdən düşməsinin qarşısını almağa, istehlakçıları isə dələduzluq hallarından qorumağa çalışırlar. Eyni zamanda, belə qadağaların əksər hallarda kölgə dövriyyəsinin səviyyəsinin də artmasına gətirdiyi qeyd olunmalıdır [15, s.11].

Yaponiya, ABŞ, Kanada, Avstraliya, Sinqapur və s. kimi ölkələr öz ərazilərində rəqəmsal valyutaların dövriyyəsini mümkün qədər qanuniləşdirmiş, onların hüquqi statusunu və istifadə qaydalarını müəyyən etmişlər. Elektron maliyyə aktivləri haqqında qanunvericiliyin hazırlanaraq qəbul edildiyi ilk ölkələrdən biri də Yaponiyadır. 2017-ci ildən bu ölkədə rəqəmsal valyuta qanuni ödəniş vasitəsi hesab olunur. Avstraliya və Kanadada banklara və maliyyə müəssisələrinə kriptovalyuta bazarlarında müəyyən əməliyyatlar keçirilərkən pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə qanunlarının müddəalarına uyğun hərəkət etmələri tələb olunur. Bir sözlə, deyə bilərik ki, Avropa ölkələrinin bir çoxunda, habelə ABŞ, Kanada, Yaponiya və Avstraliyada kriptovalyuta müəyyən hüquqi statusa malikdir [14, s.116-128].

Göründüyü kimi, dünyanın müxtəlif ölkələrində kriptovalyutanın hüquqi rejimi müxtəlifdir, bir sıra ölkələrdə isə ümumiyyətlə müəyyən edilməmişdir ki, bu da hüquqi kolliziyalara, kriptovalyutadan istifadə etməklə törədilən cinayətlərin tövsifi zamanı ciddi problemlərin yaranmasına gətirir [24, s.4].

Deyə bilərik ki, dövlət tərəfindən tənzimlənməyən anonim iqtisadi maliyyə vasitəsinə çevrilmiş rəqəmsal maliyyə aktivlərinə, o cümlədən kriptografik rəqəmsal pullara yanaşma tərzləri olduqca müxtəlifdir. Dünyanın ən varlı adamlarından biri olan və “öncəgörən” ləqəbi ilə tanınan Uorren Baffet bitkoini “məhiyyət etibarlə ilğım” adlandırır, digərləri, məsələn, Bill Qeyts onu “nəhəng texniki sıçrayış” kimi qiymətləndirir [18, s.885].

Ədəbiyyatda kriptovalyutaların və tokenlərin dövriyyəsi ilə bağlı bir sıra risklər xüsusi olaraq qeyd olunur:

- sürətli tranzaksiyaların izlənməsinin çətinliyi;
- kriptovalyutaların bir virtual hesabdan digərinə köçürülməsinin nəzarətsizliyi;
- rəqəmsal maliyyə aktivləri vasitəsilə aparılan əməliyyat haqqında praktiki olaraq məlumatsızlıq;
- kriptovalyuta sistemlərinin istifadəçilərinin anonimliyi və onların aktivliyi faktlarının müəyyən edilməsinin mürəkkəbliyi;
- pulların yuyulmasının qüvvədə olan real sxemlərində tranzaksiya modellərinin böyük dolaşığı, habelə leqal tranzaksiyaların qeyri-leqallardan fərqləndirilməsinin texnoloji cəhətdən mürəkkəbliyi [21].

Rəqəmsal maliyyə aktivlərinin vətəndaşların gündəlik həyatına və təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinə daxil olma prosesinin sürətlənməsi kriptovalyutadan istifadə etməklə və ya onlara münasibətdə törədilən cinayətlərin sayında sabit artma meylinin yaranmasına və bu növ cinayətlərin elmi idrakın, kriminal əməllərin cinayət-hüquqi aspektlərinin qiymətləndirilməsinə, maliyyə aktivlərinin, o cümlədən kriptovalyutanın qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərin tövsifi ilə bağlı problemlərin aradan qaldırılmasına istiqamətlənən elmi-nəzəri tövsiyələrin işlənilməsinə zərurət yaradır [27, s.108].

A.N.Lyaskalo son illərdə rəqəmsal maliyyə aktivlərinin, o cümlədən kriptovalyutanın dövriyyəsinin genişləndiyini və ondan istifadəyə olan yüksək kriminal marağın yarandığını qeyd edir [23, s.89].

İlk dəfə olaraq blokçeyn texnologiyası məhsullarından istifadə riskləri haqqında Evropol bəyan etmişdir. Evropolun 2015-ci il hesabatında kriptovalyutanın dövriyyəsi sahəsində müasir trendlər təhlil edilmiş və belə bir nəticə çıxarılmışdır ki, yeni maliyyə alətləri kriminal sahədə (korrupsiya, narkobiznes, pornoqrafik materialların qanunsuz dövriyyəsi və s.) də “məşhurlaşmağa” başlamışdır. Xüsusən də kriptovalyuta qeyri-leqal İnternetdə (kölge internet bazarı olan darknetdə) narkotiklərin satışı, terrorçuluğun və ekstremizmin maliyyələşdirilməsi məqsədləri ilə daha geniş istifadə olunur [6, s.192].

Beləliklə, kriptovalyuta, eləcə də onun ən geniş yayılmış növü olan bitkoinin bütün üstünlüklərinə baxmayaraq onlarla bağlı kriminal risklər də mövcuddur. Mətbəx bıçağı cinayətkarın əlində qəsdən adam öldürmə alətinə çevrilə bildiyi kimi, bitkoin də, cinayətkar fəaliyyətin həyata keçirilməsi zamanı aktiv şəkildə istifadə edilə bilər [18, s.865]. Məsələn, Chainanalysis şirkətinin hesablamalarına görə 2019-cu ildə yarımkriminal darknet şəbəkəsində bitkoinlərlə həyata keçirilən tranzaksiyaların məbləği 1 milyard dollara çatmışdır ki, bu da kriminal aləmdə bu ödəniş vasitəsinə böyük tələbatın olduğunu göstərir. Evropolun məlumatlarına görə kriptovalyutanın köməyi ilə hər il 3-4 mlrd dollar çirkli pullar, yəni cinayətkar yollarla əldə edilmiş pul vəsaitləri yuyulur [7]. Narkotik və silah satıcıları, ekstremizmi maliyyələşdirən şəxslər, istədikləri ölkələrdə siyasi sabitliyi pozmaq üçün qeyri-sistemli müxalifəti maliyyə vəsaitləri ilə təmin edənlər ciddi şəkildə kriptovalyuta ilə maraqlanmağa başlamışlar. Evropolun hesabatlarında qeyd olunur ki, rəqəmsal valyuta İnternet şəbəkəsində uşaqların seksual istismarı sahəsində getdikcə daha çox dərəcədə istifadə edilməyə başlanmışdır [29, s.147-154]. G.Cəfərli də qeyd edir ki, “kriptovalyutanın (kriptopulun) heç bir dövlətin maliyyə-pul siyasətindən

asılı olmaması, kriptovalyuta ilə aparılan əməliyyatların hər hansı dövlətin iqtisadi və hüquqi tənzimlənməsində olmaması bu əməliyyatların qeyri-qanuni əməllərin üsullarına çevrilməsinə, o cümlədən iqtisadi fəaliyyət sahəsində törədilən cinayətlərin artmasına və transmilli xarakter almasına şərait yaradır” [2, s.6].

Rəqəmsal texnologiyalar özündə hər bir dövlətin yeni innovativ istiqamətlərinin inkişafı üçün böyük potensial daşıyıcısı olmaqla dövlətin iqtisadiyyatında köklü struktur dəyişikliklərinin aparılmasında və onun dünyada rəqabət qabiliyyətiyyətinin artmasında həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda yaddan çıxarılmamalıdır ki, istənilən innovasiyalar istər yaradıcı, istərsə də dağıdıcı potensialla xarakterizə olunur. Ona görə də dövlət və cəmiyyət istər hüquqi, istərsə də təşkilati xarakterli etibarlı antikriminal alətlərlə özlərini sığortalamalıdırlar. Son illərin cinayətkarlıqla mübarizə təcrübəsi açıq şəkildə göstərir ki, rəqəmsal texnologiyaların geniş tətbiqi cinayətkarlıqda, xüsusən də onun mütəşəkkil cinayətkarlıq kimi tərkib hissəsində ciddi keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsinə gətirmişdir. Cinayətkarlar kriminal əməllərin törədilməsinin yeni üsul və vasitələrindən istifadə etməklə yanaşı, ən müasir rəqəmsal texnologiyalarda cinayət məsuliyyətindən yayınmağın, cinayətkar fəaliyyətin anonimliyinin və təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin effektiv vasitəsi kimi görməyə başlamışlar [25, s.45]. Rəqəmsal texnologiyalar bütün müsbət cəhətləri ilə yanaşı, onlardan istifadə etməklə ənənəvi cinayətlərin törədilməsinin yeni forma və üsullarının meydana gəlməsini də şərtləndirir. Məsələn, rəqəmsal maliyyə aktivlərinin, kriptovalyutanın təqdim etdiyi imkanlardan terrorizm və ekstremizmin maliyyələşdirilməsi, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin təmassız üsullarla satışı məqsədilə, kibertəxribatların, kibermüharibələrin həyata keçirilməsi üçün istifadə halları yaranaraq genişlənməyə başlamışdır.

V.A.Perov hesab edir ki, törədilmə üsulundan asılı olaraq kriptovalyuta cinayətin törədilməsinin predmeti və ya vasitəsi kimi çıxış edə bilər. Müəllifin fikrincə, kriptovalyuta oğurluq,

dələduzluq, mənimsəmə və israf etmə, hədə-qorxu ilə tələb etmə, pul vəsaitlərini və digər əmlakı leqallaşdırma kimi cinayətlərin predmeti qismində çıxış edə bilər. Kriptovalyutanın əmlak hüquqları və ya cinayətin törədilməsi vasitəsi kimi çıxış etdiyi cinayətlər sırasında rüşvət alma, rüşvət vermə, rüşvətxorluqda vasitəçilik, seçki hüquqlarının həyata keçirilməsinə və ya seçki komissiyalarının işinə müdaxilə etmə, seçki sənədlərini saxtalaşdırma, kommersiya, vergi və ya bank sirri olan məlumatları qanunsuz əldə etmə və yayma, terrorçuluq fəaliyyətinə kömək etmə, terrorçuluğu və ekstremist fəaliyyəti maliyyələşdirmə, muzdluluq, beynəlxalq terrorizm və sairə qeyd oluna bilər. Kriptovalyuta, həmçinin qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma, göndərmə, narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və prekursorları qanunsuz istehsal etmə, göndərmə və ya satma, habelə adam öldürmə, sağlamlığa ağır zərər vurma, işgəncə, girov götürmə və sair kimi sifarişlə törədilmiş cinayətlərdə faktiki ödəniş vasitəsi kimi istifadə oluna bilər. V.A.Perov, həmçinin rəsmi idman yarışlarının və ya kommersiya xarakterli müsabiqələrin nəticələrinə təsir etmə, dövlət qurumları və ya bələdiyyələrin ehtiyaclarının təmin edilməsi üçün malların, xidmətlərin, işlərin satın alınmasına, bununla bağlı tenderlərin nəticələrinə təsir göstərilməsi məqsədilə ələ alma kimi əməllərdə də kriptovalyutadan istifadənin mümkünlüyünü qeyd edir [24, s.33-34].

E.A.Russkeviç və İ.İ.Malıgin kriptovalyutanın ödəniş aləti kimi çıxış etdiyi, mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılan və ya qadağan edilən predmetlərin dövriyyəsi ilə bağlı olan və son illərdə xüsusilə geniş yayılma meyli ilə səciyyələnən cinayətləri xüsusi olaraq fərqləndirirək onların sırasında ilk növbədə narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin, həmçinin pornoqrafik materialların qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayətləri qeyd edirlər. Müəlliflər, son illərdə cinayətkar yolla əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və digər əmlakın leqallaşdırılmasında kriptovalyutadan geniş istifadə edildiyini də göstərirlər [27, s.108-109].

E.V.Boçkareva hesab edir ki, kriptovalyuta ilə bağlı cinayətlər ən müxtəlif xarakterlidir. Bu kateqoriyalı kriminal əməllərə elektron ödəniş vasitələrindən istifadə etməklə törədilən dələduzluq, kiberdələduzluq, qanunsuz bank fəaliyyəti, cinayətkar yolla əldə edilmiş pul vəsaitlərini və ya digər əmlakı leqallaşdırma, ödəniş vasitələrinin qanunsuz dövriyyəsi, terrorizmi maliyyələşdirmə, qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və psixotrop maddələri əldə etmə və satma, pornoqrafik materialları yayma, fahişəliklə məşğul olmanı təşkil etmə və kompüter informasiyasına qanunsuz daxil olma və s. [10, s.253-254].

S.V.İvantsev, E.L.Sidorenko və digərləri kriptocinayətkarlığın strukturuna daxil olan cinayətlər qrupunda narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin, digər qadağan olunmuş malların, kontentin və ya xidmətlərin qanunsuz satışı, yeni rəəqmsal valyutadan istifadə etməklə cinayətkar gəlirlərin leqallaşdırılması, kriptovalyutanın cinayətlərin törədilməsinin predmeti qismində çıxış edən mülkiyyət əleyhinə cinayətləri göstərir, qeyd olunanlarla yanaşı, virtual valyutanın fərdi məlumatların qanunsuz dövriyyəsində, saxta sənədlərlə ticarətdə, qeyri-leqal dərman vasitələrinin satışında, hətta sifşli qətlər də istifadə edilməsi hallarının da müşahidə olunduğunu vurğulayırlar [20, s.87].

Hüquq doktrinasında kriptovalyuta ilə mübadilə əməliyyatları ilə məşğul olan və bundan külli miqdarda gəlir əldə edən subyektlərin fəaliyyətinin qanunsuz sahibkarlıq kimi tövsif edilməsi məsələsi ilə bağlı fikirlər səsləndirilsə də, bununla bağlı vahid mövqe yoxdur. Belə ki, belə bir hüquqi qiymətləndirilmənin əleyhinə səslənən başlıca argument kriptovalyutanın qeyri-müəyyən statusudur ki, bu da bu cür fəaliyyətin ümumiyyətlə prinsip etibarı ilə sahibkarlıq fəaliyyəti kimi qiymətləndirilməsinin mümkünsüzlüyünə gətirir [27, s.112].

Daha bir mübahisə doğuran məsələ kriptovalyutanın talama predmeti qismində çıxış etməsi ilə bağlıdır. Cinayət hüquq nəzəriyyəsində bu məsələ ilə bağlı mövqelər fərqlidir. Məsələn, M.A.Prostoserdov belə bir mövqedən çıxış edir ki, dəyər qiyməti və mülkiyyət hüququ

müəyyən şəxsə məxsus olma kimi mal üçün xarakterik əlamətlərə malik, virtual daşıyıcıda toplanmış unikal kompüter məlumatlarının məcmusu olan rəqəmsal informasiya məhsulu, dələduzluq, kompüter informasiyası sahəsində dələduzluq, mənimsəmə və ya israf etmə və sair kimi mülkiyyət əleyhinə olan talama cinayətlərinin predmeti qismində çıxış edə bilər [26, s.18]. M.M.Dolqiyeva da, həmçinin qeyd edir ki, bir sıra spesifik xassələrinə, dəyərinə və mülki dövrüyə predmeti ola bilmək imkanına görə kriptovalyuta mülki qanunvericilik çərçivəsində digər əmlak növünə aid edilə bilər [16, s.45]. Qeyd edək ki, belə bir mövqe RF-nın hüquqşünasları arasında getdikcə daha çox müdafiə olunur. Məsələn, Y.V.Qraçeva, S.V.Malikov və A.İ.Çuçayev birbaşa göstərir ki, mülki qanunvericiliyin bir sıra müddəaları kriptovalyutanı əmlak hesab etməyə imkan verir ki, bu da onun cinayətin predmeti qismində çıxış etdiyi əməllərin tövsifi problemlərini aradan qaldırır [12, s.207]. Bu məsələdə əks mövqedən çıxış edənlər də vardır. Məsələn, E.L.Sidorenko qeyd edir ki, qanunvericilikdə kriptovalyutanın leqal definisiyasının olmaması, onun statusunun müəyyən edilməməsi səbəbindən onu mülki hüquqların obyektinə hesab etmək olmaz. Kriptovalyuta talamanın predmeti üçün səciyyəvi olan müəyyən iqtisadi və maddi parametrlərin daşıyıcısı deyildir [30, s.8-10].

S.V.Zemlyukov və A.A.Korennaya kriptovalyutanın dövrüyəsi mexanizmini, onların “nağdlaşdırılması” bu və ya digər dəyər kəsb edən əmlakla mübadiləsi imkanlarını nəzərə alaraq kriptovalyutadan istifadə etməklə törədilən cinayətləri aşağıdakı qruplar üzrə təsnifləşdirir:

1) kriptovalyuta ilə maliyyələşdirilən cinayətlər (terrorizm, narkotiklərin, pornoqrafik materialların qanunsuz dövrüyəsi, insan alveri və s.);

2) kriptovalyutanın cinayətlərin törədilməsi aləti, vasitəsi kimi çıxış etdiyi cinayətlər (cinayətkar yolla əldə edilmiş pul vəsaitlərini, digər əmlakı leqallaşdırma, qanunsuz bank fəaliyyəti, vergi ödəməkdən yayınma və s.);

3) kriptovalyutanın talamanın predmeti olaraq çıxış etdiyi kriminal əməllər (ziyanverici proqramlardan istifadə etməklə hədə-qorxu

gəlmə, saxta pulqabılardan istifadə etmə, fişinq, maliyyə piramidası, kiberdələduzluq və s.) [19, s.48-49].

E.V.Boçkareva kriptovalyutalardan istifadə etməklə həyata keçirilən dələduzluq sxemlərinin (məsələn, saxta saytlar, sosial şəbəkələrdə saxta akkauntlar potensial alıcıları cəlb etmək üçün kriptovalyutanın qanuni sahibi və ona sərəncam vermə haqqında informasiyanı özündə daşıyan saxta sənədlərdən istifadə edilir) geniş yayıldığını, bir çox hallarda bu əməllərin qeyri-leqal şirkətlər tərəfindən yalançı rəqəmsal sikkə əməliyyatlarının aparılması yolu ilə həyata keçirildiyini göstərir [10, s.251]. Qeyd edək ki, Azərbaycanda da bu növ kiberdələduzluğun törədilməsi faktları artıq qeydə alınmışdır. Məsələn, 2022-ci ilin sonunda üç kripto fırıldaqçı cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuşdur” Belə ki, G., X. və Y. müəyyən edilməmiş biznes xətti ilə “İnsujess” adlı şirkət yaratmış, daha sonra ölkədə “OJOS” beynəlxalq maliyyə piramidası sxemindən istifadə etməklə təsis etdikləri şirkət vasitəsilə onun geniş yayılmasını təşkil edərək sosial şəbəkələrdə reklamını aparmışlar. İstifadəçilər qazanc əldə etməyi gözləyərək bu maliyyə piramidası sxemində investisiya qoymağa başlamışlar. Ümumilikdə isə onlarla ölkə vətəndaşı bu yolla aldadılaraq kriptodələduzluğun qurbanı olmuşlar.

Kriptovalyutalar və tokenlər bazarının inkişafının gətirdiyi təhlükələrdən biri də cinayətkar yolla əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılması üçün əlverişli şəraitlərin yaranması ilə bağlıdır. G.Cəfərli kriptovalyutanın qanunsuz dövrüyəsi sahəsində törədilən cinayətlər sırasında vergi cinayətlərini, xüsusən də vergi ödəməkdən yayınma ilə bağlı kriminal əməlləri qeyd edərək yazır ki, “Çirkli pulların yuyulması” üçün istifadə edilə bilən virtual pul vahidləri ilə aparılan əməliyyatlar, habelə kriptopulların alınıb-satılması əməliyyatları, eyni zamanda, vergiyə cəlb edilməli, vergitutma obyektinə kimi vergi nəzarətinin təsiri altına düşməli olduğu halda, virtual pul bazarında iqtisadi və normativ-hüquqi tənziqləmə olmadığından həm çirkli pulların yuyulması əməlləri cinayət-hüquqi mühafizə edilmir, həm də virtual pulla aparılan əməliyyatlar vergi nəzarətindən kənarda qalır. Bu

hal, nəticə etibarı ilə, beynəlxalq iqtisadi aləm üçün təhlükəli olan və bütün dünya dövlətlərinin ortaq iqtisadi və hüquqi maraqlarına toxunan məsələdir. Virtual pul bazarında iqtisadi və normativ-hüquqi tənzimləmənin olmaması dövlətlərin milli büdcələrindən külli miqdarda vergi məbləğlərinin yayındırılmasına yol açmaqla, vergi ödəməkdən yayınma cinayətlərinin qloballaşmasına səbəb olur [2, s.6].

Qeyd edək ki, cinayətkar yolla əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılmasına istiqamətlənmiş kriptovalyutalar vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatlar daha yüksək latənlik səviyyəsi ilə xarakterizə olunurlar ki, buna da kriptovalyutalarla anonim tranzaksiyaları həyata keçirməyə imkan verən müasir texnologiyalar kömək edir. Kriminal gəlirlərin leqallaşdırılmasının yeni və hazırda olduqca geniş istifadə olunan üsullarından biri də qumar oyunlarının təşkili və həyata keçirildiyi saytlar vasitəsilə, rəqəmsal maliyyə aktivlərindən, o cümlədən kriptovalyutalardan istifadə etməklə onların yuyulmasıdır. Məhz bu serverlər vasitəsilə çirkli virtual pulların 75%-ə qədəri yuyulur [20].

Beləliklə, deyə bilərik ki, blokçeyn-texnologiyalarının tətbiqi və inkişafı yüksək qeyri-müəyyənlik səviyyəsi ilə müşayiət olunur. Virtual valyutaların gələcəyi haqqında da belə bir nəticə çıxarmaq olar. Bu o deməkdir ki, hazırda “kriptovalyuta cinayətkarlığı” adlandırılan yeni cinayətkarlığın hansı transformasiyalara uğrayacağı barədə dəqiq proqnozlar vermək xeyli çətinidir. Bu baxımdan, rəqəmsal cinayətkarlığın və onun struktur elementi olan kriptocinayətkarlığın elmi idrakına, onun cinayət hüquqi xarakteristikasının dəqiq müəyyən edilməsinə, bu növ cinayətlərə görə məsuliyyətin sosial şərtlənməsinin əsaslandırılmasına, bu istiqamətdə cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirməsinə böyük zərurət mövcuddur. Buna görə də hesab edirik ki, bu istiqamətdə elmi araşdırmaların intensivliyi, onların elmi-nəzəri səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə artırılmalıdır.

E.L.Sidorenkonun düzgün olaraq qeyd etdiyi kimi, cinayət qanunvericiliyinin mühüm vəzifələrindən biri də maliyyə aktivlərinin, o cümlədən kriptovalyutanın qanunsuz dövriyyəsi

sahəsində baş verən cinayətlərə qarşıdurmanın cinayət-hüquqi vasitələrinin və mexanizmlərinin işlənilməsi, bu yeni kriminal əməllər dairəsinin tövsifi və məsuliyyətin differensiasiyası zamanı yaranan problemlərin həlli yollarının müəyyən edilməsidir [31, s.134]. Bunun da əsas məqsədi rəqəmsal cinayətkarlığın, o cümlədən onun tərkib hissəsi olan kriptocinayətkarlığın cinayət-hüquqi tənzimlənmə çərçivəsindən kənarda qalmamasının təmin edilməsi, bu kateqoriyalı kriminal əməllərlə mübarizənin cinayət-hüquqi təminatı sisteminin elmi zəmin əsasında yaradılmasıdır.

Hazırda Azərbaycanda virtual valyuta sektorunun hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi, rəqəmsal maliyyə aktivlərinin, o cümlədən kriptovalyutanın dövriyyəsi məsələlərini əhatə edən normativ-hüquqi aktlar qəbul edilməmişdir. Bu da müəyyən dərəcədə fiziki və hüquqi şəxsləri kriptovalyutadan, digər rəqəmsal maliyyə aktivlərindən istifadə etməklə törədilən kibərdələduzluqdan, digər kriminal əməllərdən cinayət-hüquqi və digər vasitələrlə müdafiəsini xeyli çətinləşdirir.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 26 sentyabr 2018-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2018-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal ödənişlərin genişləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”nın 5.3.4-cü bəndində bu sahədə prioritet istiqamətlərdən biri kimi yeni rəqəmsal ödəniş texnologiyalarının tətbiqi də göstərilmiş, həyata keçiriləcək tədbirlər sırasında isə “paylanmış reyestr texnologiyalarının maliyyə sektorunda tətbiqi imkanlarının araşdırılması, bununla bağlı işçi qrupun yaradılması, pilot layihələrinin seçilməsi və onun texniki şərtlərinin hazırlanması və reallaşdırılması” qeyd olunmuş, son zamanlar, “blokçeyn” platforması üzərində aparılan tətbiq həlləri özünü doğrultduqca, bu texnologiyanın yaxın və uzaq qonşu ölkələrdə implementasiyanın artması nəzərə alınmaqla, Azərbaycanda da blokçeyn texnologiyalarının tətbiqi istiqamətlərinin araşdırılmasının zəruriliyi göstərilmişdir.

Qeyd olunanlar, Azərbaycanda rəqəmsal maliyyə aktivlərinin tənzimlənməsi, onların dövriyyəsi sahəsində yaranmış vəziyyət

“Rəqəmsal maliyyə aktivləri haqqında” Qanunun tez bir zamanda qəbul edilməsinin zəruriliyini göstərir. Həmçinin, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinə “Rəqəmsal maliyyə aktivlərinin (o cümlədən kriptovalyutanın) qanunsuz dövriyyəsi” adı altında ümumi bir maddə daxil edilməsini, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin bir sıra normalarına isə “kriptovalyutadan istifadə etməklə törədildikdə”

kimi tövsifedici əlamətin daxil edilməsini məqsəduyğun hesab edirik. Qeyd olunanlarla yanaşı, CM-nin “Kibercinayətlər” adlanan 30-cu fəslində də ciddi dəyişikliklər edilməli, bu fəslə müasir tələblərə və kriminal reallıqlara cavab verən yeni cinayət-hüquq normaları daxil edilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasında kriptovalyutanın tənzimlənməsi //http://TechLaw.az.
2. Cəfərli G. Kriptovalyuta ilə aparılan əməliyyatlar zamanı vergi cinayətləri ilə mübarizənin aktual problemləri// “Azərbaycan vəkili” jurnalı. 2019. №17.
3. Anderson K., Durbin E., Salinger M. Identity Theft//Journal of Economic Perspectives. 2008. Vol.22. №2, p.171-192.
4. Efanov D., Roschin P. The All-Pervasiveness of the Blockchain Technology//Procedia Computer Science. 2018. Pp.116-121.
5. Hill J, Chapter Z. Money: Medium of Exchange, Unit of Account, And Store of Wealth//FinTech and the Remaking of Financial Institution. 2018. Pp. 41-68.
6. Williams K. Textbook on Criminology/ Oxford: Univ.Press. 2012, p.192.
7. Europol: Несколько миллиардов фунтов в Европе отмываются через криптовалюту. <http://cryptocurrency.tech>.
8. Баранов Л.Л. Особенности правового регулирования оборота цифровых активов в зарубежных юрисдикциях//Следователь. 2015. №4.
9. Борщ Л.М. Современные аспекты сдвигов инновационной парадигмы от цифровой экономики к цифровой трансформации//Инновационная парадигма экономических механизмов хозяйствования: сб.н.тр. VII Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Ставрополь, 2022.
10. Бочкарева Е.В. К вопросу о криминологической безопасности при использовании криптовалюты//Сибирское юридическое обозрение. 2019. Том.16, №2.
11. Вахрушев Д.С., Железов О.В. Криптовалюта как феномен современной информационной экономики: проблемы теоретического осмысления//Интернет-журнал Науковедение. 2014. №5(24).
12. Грачева Ю.В., Маликов С.В., Чучаев А.И. Предупреждение девиаций в цифровом мире уголовно-правовыми средствами//Право. Журнал Высшей школы экономики. 2020. №1.
13. Гроссман А.О., Петров А.В. Криптовалюты как социальное явление//Общество. Среда. Развитие. 2017. №4.
14. Долгиева М.М. Зарубежный опыт правового регулирования отношений в сфере оборота криптовалюты//Lex Russica. 2018. №10(143).
15. Долгиева М.М. Квалификация деяний, совершаемых в сфере оборота криптовалюты//Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. 2019. №1(88).
16. Долгиева М.М. Конфискация криптовалюты//Законность. 2018. №11.
17. Долгиева М.М. Операции с криптовалютами: актуальные проблемы теории и

практики применения уголовного законодательства//Актуальные проблемы российского права. 2019. №4(101).

18. Дорофеева В.В., Каверзина Л.А., Жмуров Д.В., Краснова Т.Г., Бураков В.И. Криптовалюты: легальные и криминально-теневые аспекты оборота//Всероссийский криминологический журнал. 2019. Т.13. №6.

19. Землюков С.В., Коренная А.А. Правовой статус криптовалюты в уголовном праве// Известия АлтГУ. Юридические науки. 2018. №3(101).

20. Иванцев С.В., Сидоренко Э.Л., Спасенников Б.А., Березкин Ю.М., Суходилов Я.А. Преступления, связанные с использованием криптовалюты: основные криминологические тенденции//Всероссийский криминологический журнал. 2019. Т.13. №1.

21. Колесова И.В., Стась Т.А. Криптовалюта: возможности и угрозы// www.cuberleninka.ru

22. Кучеров И.И. Криптовалюта как правовая категория//Финансовое право. 2018. №5.

23. Лясколо А.Н. Криптовалюта как предмет и средство преступления//Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы XV Международной конференции. 2019.

24. Перов В.А. Квалификация преступлений, совершаемых с использованием криптовалюты: диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2003.

25. Пинкевич Т.В. Проблемы уголовно-правового противодействия преступной деятельности с использованием криптовалют//Юристы-Правоведы. 2020. №4(95).

26. Простосердов М.А. Экономические преступления, совершаемые в киберпространстве и меры противодействия им: Авт.oref.дис...к.ю.н., 2016.

27. Русскевич Е.А., Малыгин И.И. Преступления, связанные с обращением криптовалют: особенности квалификации//Право. Журнал Высшей школы экономики. 2021. №3.

28. Савельев А.И. Электронная коммерция в России и за рубежом: правовое регулирование. М., 2016.

29. Сидоренко Э.Л. Криминологические риски оборота криптовалюты//Экономика. Налоги. Право. 2017. Т.10, №6.

30. Сидоренко Э.Л. Криминальное использование криптовалюты: международные оценки//Международное уголовное правосудие и международная юстиция. 2016. №6.

31. Сидоренко Э.Л. Правовой статус криптовалют в РФ//Экономика. Налоги. Право. 2018. №2.

CRIMINAL ASPECTS OF ILLEGAL CIRCULATION OF FINANCIAL ASSETS INCLUDING CRYPTOCURRENCY

AYSEL KİŞİYEVA

*Ministry of Justice Judicial Forensic Science Center
Head of Scientific Research and Methodological Studies
Department, Doctor of Philosophy in Law*

SUMMARY

The article examines the criminal-legal aspects of the illegal circulation of financial assets, including cryptocurrencies, analyzes the concepts proposed in the specialized literature on the terms cryptocurrency, blockchain technology, etc., specifies the characteristic features of cryptocurrency, special features that distinguish it from electronic money, and conducts a comparative-legal analysis of approaches to the legal regulation of the circulation of digital financial assets, including cryptocurrencies, in different countries. The risks arising from the use of blockchain technology products are also mentioned, it is shown that financial assets, including cryptocurrencies, can act as both the subject of the crime and as a tool and equipment in the commission of a number of criminal acts, the scope of crimes in this category is systematized, and the opinions, assessments, approaches and positions in the specialized literature on this subject are analyzed. The author emphasizes the necessity of enacting the “Law on Digital Financial Assets”, as well as the appropriateness of adding a general article under the title “Illegal circulation of digital financial assets (including cryptocurrencies)” to the criminal legislation, and the appropriateness of adding a descriptive phrase such as “committed using cryptocurrencies” to a number of norms of the Criminal Code.

KRİPTO PARA DAHİL FİNANSAL VARLIKLARIN YASADIŞI DOLAŞIMININ CEZAI YÖNLERİ

AYSEL KİŞİYEVA

*Adalet Bakanlığı Adli Uzmanlık Merkezi
Bilimsel Araştırma ve Metodolojik Çalışmalar Bölüm
Başkanı, Hukukta Felsefe Doktoru*

ÖZET

Makalede, kripto paralar da dahil olmak üzere finansal varlıkların yasadışı dolaşımının cezai-hukuki yönleri incelenmekte, kripto para, blok zinciri teknolojisi vb. terimlerle ilgili özel literatürde önerilen kavramlar analiz edilmekte, kripto paranın karakteristik özellikleri, onu elektronik paradan ayıran özel özellikler belirtilmekte ve farklı ülkelerde kripto para da dahil olmak üzere dijital finansal varlıkların dolaşımının yasal düzenlenmesine yönelik yaklaşımların karşılaştırmalı-hukuki analizi yapılmaktadır. Blockchain teknoloji ürünlerinin kullanımından kaynaklanan risklere de değinilmiş, kripto paralar da dahil olmak üzere finansal varlıkların hem suçun konusu hem de bir dizi suç eyleminin işlenmesinde araç ve gereç olarak hareket edebileceği gösterilmiş, bu kategorideki suçların kapsamı sistematize edilmiş ve bu konu hakkında uzmanlaşmış literatürde yer alan görüş ve değerlendirmeler, yaklaşımlar ve pozisyonlar analiz edilmiştir. Yazar, “Dijital Finansal Varlıklar Hakkında Kanun”un çıkarılmasının gerekliliğini, ayrıca ceza mevzuatına “Dijital finansal varlıkların (kripto paralar dahil) yasadışı dolaşımı” başlığı altında genel bir madde eklenmesinin yerindeliğini, Ceza Kanunu’nun bir dizi normuna “kripto para kullanılarak işlenen” gibi tanımlayıcı bir ibarenin eklenmesinin yerindeliğini vurgulamaktadır.